

Hazahozunk egy költőt

Fél évszázada, hogy néhány esztendeig tartó irodalmi jelenlét után elnémult egy jelentős romániai magyar költő, Reiter Róbert. Egy vidéki városi fiatalember nonkonformista fellobbanása Ady bővületében, lázadás a háború ellen, a vers frontján jelenlét forradalmakban, aztán még rövid, tragikus színezetű ragyogás a bécsi emigráció irodalmában, Ennyi. Am ezen a rövid, de sűrített izzású pályán mindvégig következetes hűséggel Kassák oldalán. A *Ma* kimúlásával megszűnik a folyóiratnak ez a Kassák mellett legtipikusabb költője is.

Félszáznál alig több verse, alig néhány kivételével, a budapesti, majd később a bécsi *Ma* lapjain jelent meg. Gyakran ünnepien kiemelt tipográfiával. S nem-egyszer az első oldalon. Kassák önmagán kívül ily kitüntetéssel költőt csak egyetlen tisztelt meg, Reiter Róbertet. Onnan, az emigrációból, fél évszázad hantjai alól hozzuk most haza ezt a fiatalon elnémult aktivista lírikust.

Hajdani létezésének emléke csupán az utóbbi fél évtizedben merült fel — még Gaál Gábor jelzi hiányát a húszas évek végén, no meg Kassák emlékezik rá — interjúban, vallomásokban, egy-két cikkben, irodalomtörténeti áttekintésekben, legújabb bibliográfiákban. Am anélkül, hogy a hazai olvasó bár egyetlen Reiter Róbert-költeménnyel találkozhatott volna. Anélkül, hogy bár egyetlen irodalom-szerkesztőnek eszébe ötlött volna a kis életműből mutatóba valamit is közölni. Persze igaz, hogy ebben a költészetben semmi „erdélyiség”, ámbar épp eléggé feltűnőek benne a „népiség” mozzanatai, vagy ha úgy tetszik: a szülőföldiség is. Reiter Róbert költészetének visszahozatala az elsüllyedt időből, hazahozatala a *Ma* hasábjairól, először ezeken az oldalakon válik legalább jelképszerűen tényné, néhány darabban a félszázadból, a *Korunkban*. Ahol — ha nem némul el a költő — a két világháború között eredetileg is helye lett volna. Méltán sorolhatjuk a *Korunk* szellemi előkészítői közé.

Megírtuk már: Reiter Róbert költészete egy rimbaud-i villanatot. Nemcsak a költő rövid és tumultuózus pályája és végleges elhallgatása okán, de a két *jelenség* és azok történelmi szituáltságának hasonlóságai miatt is. E kelet-európai, rövid, egységes, kerek és befejezett kis életműnek benső feszítőerői ugyancsak forradalmiak. Egy új, más versnyelv teremtésének a tudatossága folytán — Reiter Róbert a Kassák körüli költői mozgalomban nem átutazó, sem utánczó, hanem pontos nyelvi, filológiai koncepció szerinti tudatos versépítő, lírai indulatát tekintve: összetéveszthetetlen lírikus személyiség — no meg az egyéni hang-, kép- és jelentésteremtés egyszerre szabad és szoros beleépülésével egy konvulziós történelmi korszak súlyosan ellentmondásos, szakadozott körképébe: szembefordulás a korlátozó negatív társadalmi törvényszerűségekkel. Persze: háború, forradalom, ellenforradalom — azon túl pedig az elnémító, a „konzolidált” európai kilátástalanság — mi-féle jelentést hordozna, ha nem az egymásból nyiló krízisek viharzásáét? Zendülő — a „teljes szabadság” illúziója után kinyúló — krízisköltészet, a krízisek árviceivel szemben. Egy válságfolyamat visszavetülése az individuum művészi önmegvalósulásának tükréből. Amely éppen mert tekintetével mindig az embert szétszakító valóságon, adekvátum a megélt világgal: a művészet kategóriájában sajátos — avantgarde — esztétikumává lényegül. Katarzisos szépséggé a személyes költői alakulásnak-fejlődésnek azon a fókán, ahol a fiatal művész — hamar, Kassák szerkesztői igényétől sarkalltan — rátalál a tulajdon, egyedüli hangjára. Aktivista költőről beszélünk, tehát a *művészi magatartás* harmóniájáról is szó van, a szorongatott humánium emberstílusáról. Különös, hogy a rimbaud-i költészet sorsára való utalásunk juttatta eszébe a közöttünk élő hajdani magyar költőnek, a mai Franz Liebhardnak, hogy hiszen fordította ő Rimbaud-t is. Épp elnémulása esztendeijében. Mintha csak — tesszük hozzá — a lírai tetteink ezel a fiókban maradt dokumentumával a költő önmagának végleg búcsút mondott volna.

Nem térhetünk itt ki a Reiter Róbert—Kassák viszony esztétikai és etikai jellegére, sem a költő kapcsolatára a szintén Temesvárról indult Uitz Bélával vagy a Mához, hozzá hasonlóan szintén végig-hú brassói Mattis-Deutsch-csal. Sem közelségére a moszkvai futurista művészkörből Temesvárra hazatért — és ugyan-csak felfedezetlen — Gallasz Nándorral. Az expresszionista *Sturm*hoz fűződő szálakra sem. Csupán csak megemlítjük kis *oeuvre*-t kitevő műfordításait, s hogy a még expresszionista Johannes R. Bechert elsőnek ő ültette át magyarrá. S jegyez-

zük meg, hogy Reiter Róbert forrón lázadó városos költészete mögött — mennyi érzékletességgel és érzékiséggel! — ott zihál, vonaglik az az alföldi táj, amelyben Bartók Béla látta meg a napvilágot. És amelynek hegyes-völgyes pereméről egy másik avantgardista robbant bele hajdani irodalmunkba, Szilágyi András, a bécsi *Akasztott emberben* költőként indulva. S azt is, hogy Temesvárt élt, még Reiter Róbert költői jelenléte idején, a magyar szecesszió egyik legizgalmasabb prózaírója: Gozdsu Elek. És az íróbarátság Endre Károllyal, Franyó Zoltánnal. S hogy élt ott egy másik teljesen ismeretlen avantgarde költőnk, Honti Tibor is. S tegyük szóvá azt is, hogy Reiter Róbert a *Ma* lapjain volt együtt a futurista költő Kahána Mózzsal. És vele együtt van jelen a *Mában* Illyés Gyula, Déry Tibor és Barta Sándor. Arról nem is szólva, hogy a *Ma* az avantgarde egyik európai gyűjtő- és gyűjtőpontja. Amiben Reiter Róbertnek Kassák szembetűnő szerepet juttatott. És még annyit, hogy ez a kis terjedelmű életmű egyidőben született és bontakozott ki Bartalis János avantgarde lírájával, valamint a szintén fel nem támasztott, „Az 1 2 3 4 ... költő” Gaál Gábor expresszionista költészetével. De miért soroltuk fel mindezeket? Bizonyítandó: nem véletlen jelenségről van szó, Reiter Róbert egy irodalomtörténetünkől kimaradt, korszerűtlenül meg nem értett fejezet kulcsfigurája.

1919 után teremődő nemzeti irodalmunknak a kortársi modernséget ápoló folyóirataiból — *Napkelet*, *Genius*, *Új Genius*, *Pertszkóp* — Reiter Róbert hiányzik. Mire — a *Ma* megszűnte után — megjelenik a *Korunk* és az *Erdélyi Helikon*, Reiter Róbert végleg elhallgatott. A húszas évekbeli romániai magyar irodalom hagyta volna elveszni ezt a költőt? Minden jel szerint igen.* Nem fért el az alakuló csoportokban, nem a magát partikulárisan „erdélyinek” meghatározó és az avantgarde-tól tartózkodó tömörülésben. Idehaza még „magányos” sem volt: nem létezett. Pedig lírája „itt és ma”-költészet, de másképpen. Az emberiségi sors tragikumának egyszerre gyűjtő és sorvasztó viharai fújnak át rajta, nem a kozmosz képzeletbeli szelei, nem patakok, nem fenyőzúgás. Valóban semmi „transzilván” benne. De ettől még se nem sznob, se nem kozmopolita. Egyszerűen csak költészet. Nem mindennapi költészet. Független, szabad ember-költészet, akkor: itt és ma.

REITER RÓBERT

MISZTIKUS VERS

**A tizenkettedik órában elindult a csatornák förtelméből
s az arcán sárga-lilán foszforeszkál a nyomor
elindult a kripták fertőzött mélységéből s a szeméből
a pincék halálos nyirka csurgott**

**örömök máglyája énekelt a hangjában s a sarkokon
hirtelen elolvadt a jéghegyek borzalma
gesztusában fölcsirázott a jóság és garázda tigrisek
nyaldosták a tenyerét**

**az éjszakák fenekén kereste az embert s a korcsmák
lúgos szitokkal megmárták a szemeit
a nappalok meggyulladt sebeiben lábolt s a koldusok
és csavargók letérdeltek a porba**

**circusokba templomokba s a részeg orfeumokba kiál-
tott: ember hol vagy?!**
**s az örömlányok letörülték ajkukról a festéket s az
alázatosak összetörték a szenvedő kereszteteket**

**a süketek boldogan hunyorogtak mert végtelen víz-
esések zuhogtak a térben**

* Irodalomtörténetírásunk fellendülő avantgarde-kutatására vár a ma Franz Liebhard néven, németül író Reiter Róbert elhallgatása körülményeinek és okainak feltárása. A szerk.